

Erzincan İl Müftülüğü

‘17 Mart 2023 Tarihli, Cuma Vaaz Örneğidir’

EDEB VE HAYÂ BİLİNCİ

Cumanız mübarek olsun Kıymetli Müslümanlar!

Peygamber Efendimiz (s.a.s) bir gün ashâbına,

“Allah’tan hakkıyla hayâ ediniz!” buyurdu. Ashab,

“Yâ Resûlallah! Biz zaten Allah’tan hayâ ediyoruz, Elhamdülillah!” şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, sözlerine şöyle devam etti: “Hayâ, sadece sizin anladığınız manada değildir. Allah’tan hakkıyla hayâ etmek, bütün organları her türlü günah ve haramdan korumaktır. Dünyanın geçici nimetlerine aldanmamaktır. Ölümü ve ölümden sonraki hayatı asla unutmamaktır.”¹

Muhterem Müslümanlar!

Rabbimizin insanın fitratında var ettiği duygulardan biri de edep ve hayâdır. Edep ve hayâ, Efendimizin de işaret ettiği gibi yaratılış hikmet ve gayesine uygun, insana yaraşır bir hayat sürme çabasıdır. Edep ve hayâ, insanın nefsinin terbiye etmesi, kendini ve haddini bilmesidir.²

Kalbini, gönlünü, Kerim Kitabımızın mana sofrasından besleyen müminler, kâmil insan olma yolunun edep ve hayâdan geçtiğini bilirler. Müminin söz ve davranışları edeple değer bulur. Edeple yapılan tövbe makbul olur. Dua ve ibadetler, edeple eda edilirse Allah’a yükselir ve sahibini yüceltir.

Edeb: İnsanın söz ve hareket olarak diğer insanlarla olan ilişkilerinde ölçülü davranması ve iyi geçinmesidir. Benliğe yerleşen güzel bir huy olan edep, olgun bir insan olmanın en önemli yansımasıdır. Edep, Allah’ın rızasına uygun olan hareket ve sözlerin tamamından ibarettir.

Hayâ; utanma, hicap, ar anlamlarına gelir. Edebe aykırı olan olaylar meydana gelince kalbin duyarlılık kazanması ve ıstırap duymasıdır. Bu halin belirtisi derhal hayâ sahibi kişinin üzerinde görülür. Çünkü bu çirkin olaydan dolayı, hayâ faziletine bürünmüş kişinin benliği bundan etkilenir.

Muhterem Müslümanlar!

Yüce Rabbimiz Kur’ân-ı Kerimde şöyle buyurmaktadır:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

“Andolsun ki, Resulullah, sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.”³

Edeb ve hayâ insanların ahlakına yön veren, ahlakı güzelleştiren huylardandır. Hz. Peygamber hayâyı şu şekilde tanımlamaktadır:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّمَ) اسْتَحْيُوا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ. قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَنَسْتَحْيِيهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ. قَالَ لَيْسَ ذَلِكَ وَلَكِنَّ الْإِسْتِحْيَاءَ مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ أَنْ تَحْفَظَ الرَّأْسَ وَمَا وَعَى وَتَحْفَظَ الْبَطْنَ وَمَا حَوَى وَتَتَذَكَّرَ الْمَوْتَ وَالْبَلَى وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ تَرَكَ زِينَةَ الدُّنْيَا فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ اسْتَحْيَا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ

İbn-i Mesud’un rivayetine göre, Hz. Peygamber, “Allah Teâlâ’dan gerektiği gibi hayâ ediniz” buyurdu. Biz kendisine, “Ya Resulallah! Elhamdülillah; hayâ ediyoruz” dedik. Bunun üzerine Allah’ın

¹ Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 24.

² İsrâ, 17/37.

³ Ahzab, 33/21.

Resulü şöyle buyurdu: “O (sizin anladığınız hayâ) değil! Fakat Allah'tan hakkıyla hayâ etmek; başını ve başında yer alan organları, karnını ve karnına bağlı organları koruman, dünya hayatının süsüne kendini kaptırmaman, ölümü ve çürüyüp yok olmayı unutmamandır. Ahireti isteyen dünyanın süsünü bırakır. Kim bunu yaparsa gerçekten hayâ etmiş, yani Allah'tan gereği gibi hayâ etmiş olur.”⁴

Edep ve hayâ, insanın maddi ve manevi olarak yükselmesine katkı sağlar. Edep ve hayâdan mahrum olan insan her türlü iğrenç işe girişebilir. Yaptığı çirkin işlerden üzüntü duymayan insanı, ahlâk ve fazilet yollarına sevk etmek zordur. Toplumun gelişmesi, utanma duygusunun canlı bir şekilde yaygınlaşmasıyla yakından ilgilidir.

Hayâ İmandandır

عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّمَ) مَرَّ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَهُوَ يَعْظُ أَخَاهُ فِي الْحَيَاءِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّمَ) (دَعَاهُ فَإِنَّ الْحَيَاءَ مِنَ الْإِيمَانِ

İbni Ömer (r.a)'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v) utangaç kardeşine bu huyunu terk etmesini söyleyen Medineli bir Müslümanın yanından geçerken ona: **“Onu kendi haline bırak; zira hayâ immandandır”** buyurdu.⁵ Efendimiz (s.a.v)'in “Hayâ immandandır” sözüyle anlatmak istediği şudur:

İman insanı fena davranışlardan nasıl uzaklaştırırsa, utanma duygusu da tıpkı iman gibi insanın fenalık yapmasına fırsat vermez, onu kötülüklerden vazgeçirir. İnsana insanlığını hatırlatarak, kendisinin sorumlu bir varlık olduğunu, aklına eseni yapamayacağını hissettirir. İşte bu nevi telkinlerle hayâ imanı besleyip olgunlaştırır. Böyle olunca da hayâ insana ancak hayır kazandırır ve onun tamamının hayır olduğu ortaya çıkar.

Hayâ İmanın Kemâle Ermesine Yardım Eder

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ (عَنْ النَّبِيِّ) (صَلَّمَ) قَالَ الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ

Ebu Hüreyre (ra) den rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“İman yetmiş küsur şubedir. Hayâ imandan bir şubedir.”⁶**

عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّمَ) (إِنَّ لِكُلِّ دِينٍ خُلُقًا وَخُلُقُ الْإِسْلَامِ الْحَيَاءُ

Enes (ra) den rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır: "Her dinin kendine özgü bir ahlakı vardır. İslam'ın ahlakı ise hayâdır."⁷

Bu güzel duygu günümüzde maalesef bazı telkinlerle zayıflatılmaktadır.

Açılıp saçılmayı, utanma duygusunu bir yana atmayı çağdaş olmanın bir gereği gibi gösterenler, ne pahasına olursa olsun vazifesini lâyıkıyla yapmayı bir nevi aptallık sayanlar, kaytarmayı ve gününü gün etmeyi işbilirlik kabul edenler insana en büyük fenalığı yapıyorlar. Onun fitratındaki utanma duygusunu ve vazife aşkını tahrip etmek suretiyle, kendini mükemmelleştirmesine engel oluyorlar.⁸

Hiz. Peygamberin Hayâsı

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ

“Muhakkak ki sen yüce ahlak üzeresin.”⁹

كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ

Hiz. Aişe'ye Hiz. Peygamber (s.a.v)'in ahlakı nasıldır diye sorulduğunda Hiz. Aişe: **“Siz Kur'an'ı okumuyor musunuz? Onun ahlakı Kur'an'dır.”** buyurdu.¹⁰

⁴ Tirmizi, Sıfatü'l-Kıyame, 2575.

⁵ Buhari, İman, 24

⁶ Buhari, İman, 9

⁷ İbn Mace, Zühd, 4321

⁸ Riyazü's-Salihin, Terc. ve Şerhi, Komisyon, C.4, s. 79 Erkam yay.

⁹ Kalem, 68/4.

¹⁰ Müslim, Müsâfirin, 139.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّمَ) أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَدْرَاءِ فِي خُدْرِهَا ، فَإِذَا رَأَى شَيْئًا يَكْرَهُهُ عَرَفْنَاهُ فِي وَجْهِهِ

Ebü Saîd el-Hudrî r.a' şöyle dedi: Resûlullah (sav) örtünme çağına girmiş bir genç kızdan daha utangaçtı. Hoşlanmadığı bir şey gördüğünde bunu yüzüne bakınca anlardık.¹¹

عَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّمَ) أَرْبَعٌ مِنْ سُنَنِ الْمُرْسَلِينَ الْحَيَاءُ وَالتَّعَطُّرُ وَالسِّوَاكُ وَالتَّكَاخُ

Ebu Eyyüb'den (ra) rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Dört haslet Peygamberlerin özelliklerindedir: Hayâ, güzel koku sürme, misvak kullanma ve nikâh."¹²

أَشْجُ بَنِي عَصْرِ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ إِنَّ فِيكَ خُلَّتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قُلْتُ مَا هُمَا قَالَ الْحِلْمُ وَالْحَيَاءُ

Ben-i Asar'dan Eşecc şöyle rivayet etmektedir. Hz. Peygamber bana şöyle buyurdu: "Sende iki huy vardır ki Allah Azze ve Celle onları sever. Onlar da: Hilm (yumuşak huyluluk) ve hayâdır."¹³

عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّمَ) أَحْسَنَ النَّاسِ خُلُقًا

Enes (r.a) şöyle buyurdu: Nebi (s.a.v) ahlakça insanların en güzeldir.¹⁴

Hayâsızlığın Zararları: Utanmadıktan Sonra Dilediğini Yap!

قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّمَ) إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ الْأُولَى إِذَا لَمْ تَسْتَحْيِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ

Ebu Mes'ud el-Bedrî rivayet ediyor. Rasulullah (sav) şöyle buyurmaktadır. "Peygamberlik sözlerinden insanlara ilk ulaşan söz: **Utanmazsan dilediğini yap!**"¹⁵

Allah Bir Kulun Helakini Dilerse...

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّمَ) قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ عَبْدًا نَزَعَ مِنْهُ الْحَيَاءَ فَإِذَا نَزَعَ مِنْهُ الْحَيَاءَ لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا مَقِيئًا مُمَقَّتًا فَإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا مَقِيئًا مُمَقَّتًا نَزَعَتْ مِنْهُ الْأَمَانَةَ فَإِذَا نَزَعَتْ مِنْهُ الْأَمَانَةَ لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا خَائِنًا مُخَوَّنًا فَإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا خَائِنًا مُخَوَّنًا نَزَعَتْ مِنْهُ الرَّحْمَةَ فَإِذَا نَزَعَتْ مِنْهُ الرَّحْمَةَ لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا رَجِيمًا مُلْعَنًا فَإِذَا لَمْ تَلْقَهُ إِلَّا رَجِيمًا مُلْعَنًا نَزَعَتْ مِنْهُ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ

"Allah bir kulu helak etmeyi dilediği zaman ondan hayâyı alır. Ondan hayâyı aldığı zaman artık ona Allah'ın gazap ve cezası gelir. Allah'ın gazabı geldiğinde de ondan emanet duygusu çekilip alınır. Güvenirlilik alındıktan sonra o kimse hainleşir. O hainleşince de ondan merhamet çekilip alınır. Ondan merhamet alındığı zaman da o kimse artık kovulmuş ve lanetlenmiş olur. Kovulup, lanetlendiği zaman da İslam bağıny boynundan çıkarmış olur."¹⁶

Hayâ ve Edepten Mahrum Olan İnsanlardan Her Türlü Kötülük Beklenir

Öncelikle edep ve hayâ duygusunu kaybeden ve ar perdesi yırtılan insanın kaybedecek başka bir şeyi kalmamıştır. Kısaca bunlara kötülüklerin yuvası olarak bakılabilir.

Başta büyük günahlar olan zina, kumar, haksızlık, gasp, içki, adam öldürme, namussuzluk, zayıfları ezme, kaba hareketler, saygısızlık, başkalarının haklarına riayetsizlik, anne ve babaya itaatsizlik vb. diğer her türlü kötü fiili bunlardan bekleyebiliriz.

Hayânın Getirdiği Faydalar

عَنْ أَبِي السَّوَّارِ الْعَدَوِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّمَ) الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ

"Hayâ, ancak hayır getirir."¹⁷

Hayâ İmandandır; İman İse Cennete Götürür

¹¹ Buhari, Edep, 72.

¹² Tirmizi, Nikah, 1101.

¹³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 18305.

¹⁴ Buhari, Edeb, 62.

¹⁵ Buhari, Edeb, 78.

¹⁶ İbn Mace, Fiten, 4190.

¹⁷ Buhari, Edep, 77.

"Hayâ imandandır, iman ise cennete götürür. Ahlaksızlık ise cefadandır. Cefa ise sahibini cehenneme götürür." ¹⁸

عَنْ أَبِي أَمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّمَ) قَالَ الْحَيَاءُ وَالْعِيُّ شُعْبَتَانِ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْبَدَأُ وَالْبَيَانُ شُعْبَتَانِ مِنَ النَّقَاقِ

"Hayâ ve utanma duygusu imanın birer parçasıdır. Ahlaksızlık ve insanlara gösteriş için söylenen sözler nifaktandır." ¹⁹

Allah'tan Hayâ Etmek

قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْإِحْسَانُ قَالَ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنَّكَ إِنْ لَا تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ

Ey Allah'ın elçisi ihsan nedir? Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Allah'ı görmeden de O'nu görüyormuşçasına ibadet etmendir. Sen O'nu görmezsen de O seni görüyor." ²⁰

Hayâ ile iman, hayâ ile eylem arasında var olan ilişkiler, temelde insanın Allah'tan hayâ etmesi gerektiği noktasında birleşmektedir. Kısaca, hayâ duygusunun esası, Allah'tan hayâ etmektir denebilir. **Allah'tan hayâ etmek**, yaşantımızın her anında Yüce Allah'ın bizim her şeyimizi görmesi dolayısıyla O'nun emirlerine ve yasaklarına titizlikle riayet etmek demektir. Bu bilinç ve şuur halini Hz. Peygamber (s.a.s.) "ihsan" diye nitelemektedir. **Hikmet ehli kimseler buyuruyor ki:** İlim gibi edeb de, öyle bir hazinedir ki, onu hiçbir hırsız çalamaz. Din ve dünya güzelliği bundadır. İnsanı hayvandan ayıran edepdir.

Edebi gözetmek, zikirden üstündür. Edebi gözetmeyen Hakka kavuşamaz. İnsanlar edebe ilimden çok daha fazla muhtaçtır. En büyük edeb, ilâhî hududu muhafaza etmek, gözetmek, Allah Teâlâ'nın emirlerine uymak, yasaklarından sakınmaktır. Bir kimsenin edepli olması, iyi kalplilik ve akıllılık alâmetidir. İnsan edeb ile dünya ve ahirette yüksek derecelere kavuşur.

Bazı Âdâb Konuları

Yeme-içme âdâbı:

Helal kazanıp helal ve temiz olan şeylerden yemek, yemeğe besmele ile başlamak, sağ el ile yemek, (zaruret halleri müstesna), sofrada kendi önünden yemek, başkasının lokmasına bakmamak, ağız şapırdatmamak, çok konuşmamak, çirkin şeyler konuşmamak, mideyi doldurmadan sofradan kalkmak, Allah'a şükretmek, el ve ağız yıkamak, v.b.

Giyim-kuşam âdâbı:

Güzel ve temiz giyinmek, giyindiği ile kibirlenmemek, kadınsa erkek, erkek ise kadın elbisesi giymemek, erkek ise ipek elbise giymemek gibi.

Konuşma âdâbı:

Hayır konuşmak, iftira, dedikodu, yalan türü şeyler konuşmamak, bağıra çağıra konuşmamak, karşımızdakinin sözünü kesmemek, büyükler söz vermeden konuşmamak, v.b.

Selam âdâbı:

Selam vermek ve almak, selamı daha güzeli ile almak, büyük küçük ayırmadan selam vermek, ev halkına da selam vermek, selamı aldığı belli etmek, lakayt davranmamak, v.b.

Uyku âdâbı:

Tok karınla uyumamak, besmele ile yatmak, sağ tarafı üzere yatmak, dua ederek yatmak, kalkınca Allah'a hamd ederek kalkmak, çok fazla uyumamak, v.b.

¹⁸ Tirmizi, Birr, 2140.

¹⁹ Tirmizi, Birr ve's-Sıla, 2159.

²⁰ Müslim, İman, 106.

Toplantı âdâbı:

Toplantının şekline göre davranmak, gelen büyüklere yer vermek, durumuna göre konuşmak, konuşan kişinin sözünü kesmemek, iki kişi aralarında fısıldaşmamak, gülüşmemek, başkasını rahatsız edecek tavır ve davranışlar içinde olmamak, v.b.

İlim âdâbı:

İlme Allah rızası için yönelmek, Hocaya saygısızlık etmemek, hüsn-ü zanda bulunmak, anlayacağı vakitleri tespit ederek o vakitlerde çalışmak, ilmiyle amel etmek, ilmiyle böbürlenmemek, ilmini yanlış yerlerde kullanmamak, v.b.

Yolda yürüme âdâbı:

İstikametli olmak, (sağa sola bakmamak), büyüklerin önlerinden yürümek, taşıt kullanıyorsa trafik kurallarına uymak, yol hakkını ihlal etmemek, yolda eziyet verici şeyler varsa kaldırmak, yolu kirletmemek,

Ticaret âdâbı:

Helal kazanmak için bütün gücü kullanmak, iş yerini erken açmak, yanında çalıştırdıklarının hakkını tam vermek, müşteriye kandırmamak, müşterinin bilgisizliğinden yararlanmamak, yemin etmemek, zekat ve sadakayı bol vermek, kanaatkar olmak, borçlusuna kolaylık sağlamak, alacaklısını aldatmamak v.b.

Evlilik âdâbı:

İyi bir eşle evlenmek, yuvasını hayır düşünceleriyle kurmak, özellikle düğün merasimlerinde dikkatli davranmak, aile mahremiyetine dikkat etmek, aile efradına helal lokma yedirmek, hak ve hukuklarına riayet etmek, terbiye noktasında titiz davranmak, şefkatli ve merhametli olmak, kötü örnek olmamak, v.b.

Edeb ehli mazlumdur, zalim olmaz,

Edebsiz ilim öğrenen âlim olmaz.

Ehl-i irfan meclisinde aradım kıldım taleb,

Her hüner makbul imiş illa edeb illa edeb.

Edeb bir tâc imiş nûr-i Hüdâ'dan

Giy ol tâcı emin ol her belâdan

Unutulmamalıdır ki Herkes Kendi Karakterinin Gereğini Yapar

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا.

De ki; "Herkes kendi kişiliği uyarınca hareket eder. Rabbiniz kimin daha doğru yolda olduğunu herkesten daha iyi bilir." (İsra, 17/84)

Muhterem Müslümanlar!

Geliniz! Edep ve hayânın eşsiz bir hazine olduğunu bir kez daha hatırlayalım. İşe önce kendi ayıplarımızı görüp düzeltmekle başlayalım. Zamanın ve mekânın hakkımızda şahitlik yapacağı hesap günü gelmeden önce kendimizi hesaba çekelim. Mümin olmanın hakkını verebilmek için gayret gösterelim. Her hal ve hareketimizde Resûl-i Ekrem (s.a.s) Efendimizin ahlak ve edebini örnek alalım.

Rabbim hepimizi edep ve hayâ sahibi olan kullarından eylesin.

Cumanız Mübarek Olsun.

Aydın ÖÇALAN

İl Uzman Vaizi